

В.С. Білецький, В.І. Бондаренко, Г.І. Гайко

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ Й ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОЇ СПРАВИ

Розглянуто процес формування термінологічної бази з різних галузей знань, зокрема з геології та гірництва, та розвиток систематизації фахової української мови.

РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ И ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКОГО ДЕЛА

Рассмотрены процессы формирования терминологической базы в различных отраслях знаний, в частности в геологии и горном деле, и развития систематизации профессионального украинского языка.

DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MINING TERMINOLOGY IN ENCYCLOPEDIA

The process of terminological base formation in different field of knowledge's including geology and mining systematization development of Ukrainian language are considered.

ВСТУП

Стан термінологічної й енциклопедичної справи будь-якої країни значною мірою відображає рівень її освіти, науки й культури. Саме тому кожна держава дбає про стан фахової мови, відображеної в освітніх і галузевих стандартах, причому стандартизація термінології вважається важливим чинником утвердження державності країни. Фундаментальні енциклопедичні праці також є ознакою культурних досягнень народу, характеристикою розвиненості науки і техніки країни, важливим інтелектуальним підґрунтям освітніх процесів.

Витоки української гірничої термінології досить давні. Можливо перші терміни ми бачимо в назвах коштовних мінералів і каменів у «Руській Правді» – збірці стародавнього руського права, складеній в Київській державі у XI – XII ст. на основі звичаєвого права. Термін «ропа» – староукраїнська назва нафти, яка зустрічається в писемних джерелах XVI ст. У XVII ст. видано перший урядовий документ – «Декрет

Дворової палати» до Гірничого суду в Дрогобичі, що визнавав ропу за мінерал. У «Лексиконі словенороському» Памво Беринди (1627) маємо багато термінів з наук про землю, які вживаються і сьогодні – слатина, нафта тощо. Суттєвий внесок у ці науки зробили діячі старої Києво-Могилянської академії, зокрема, Інокентій Гізель та Феофан Прокопович. У працях останнього є цілі розділи «Про камені та гемі...». Цікаво, що гірничими термінами (руда, рудня тощо) послуговувалися в своїх Універсалах і українські Гетьмани.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З перших кроків відновлення Української держави у XX ст. і заснування Української академії наук (1918) розпочалися процеси систематизації фахової української мови та формування термінологічної бази з різних галузей знань, зокрема з геології та гірництва. Уже 1918 р. вийшов перший том «Матеріялів до української природничої термінології та номенклатури»,

що свідчить про велике значення цієї роботи для становлення національної освіти та науки.

Важливими кроками на цьому шляху було створення термінологічної комісії Українського наукового товариства (1918) та Інституту наукової мови (1921) і підготовка Всеукраїнською академією наук (ВУАН) системи термінологічних словників з основних напрямків культури, науки й техніки. Гірничі й геологічні секції ВУАН опрацювали й зредагували тисячі термінів, які потрапили до «Словника геологічної термінології», укладач П. Тутковський (1923); «Словника технічної термінології», укладачі Ю. Трихвиль та І. Зубков (1930); «Словника гірничої термінології», укладачі П. Василенко та І. Шелудько (1931 р.) [1 – 3]. Ці словники базувалися на суто українських термінах, були очищені від русизмів, штампів, зайвих запозичень та несприятливих для української мови форм.

Але навіть у суто культурній і освітньо-науковій автономії України радянські керівники 1930-х років вбачали ознаки українського державотворення й загрозу для свого існування. До лав «розстріляного відродження» потрапили численні українські науковці та освітяни, зокрема творці української фахової термінології (між інших – укладач «Словника гірничої термінології» П.І. Василенко). Україномовна фахова література та термінологічні словники ВУАН були значною мірою вилучені з освітніх установ і бібліотек та знищені. У виданих у 50-ті роки російсько-українському геологічному та гірничому словниках зазначалися «провини» словників-попередників ВУАН: «ці словники мали суттєві недоліки, найголовнішими з яких були намагання штучно відірвати українську мову від російської, ввести в ужиток надумані словотвори і терміни, замінити поширені і звичні інтернаціональні терміни вузькими діалектизмами» [4]. Попри задекларовану штучну мету «наблизити українську термінологічну базу до російської», навіть словники АН УРСР 50-х років мали позитивне значення, оскільки

суттєво розширили кількість гірничих і геологічних фахових термінів, що відображало розвиток науки і техніки за минулі десятиріччя, й зробили спробу певної уніфікації гірничої термінології. Проте усі згадані словники були лише російсько-українськими, вони не містили тлумачень й опису поданих гасел.

Першою значною українською енциклопедією, що увібрала в себе сотні статей, пов'язаних з геологією та гірництвом України, стала діаспорна «Енциклопедія українознавства», створена під егідою Наукового Товариства ім. Шевченка в Європі за редакцією В. Кубійовича (загальна частина – 1949 – 1952 рр., словникова в 10-ти томах – 1955 – 1989 рр.) [5].

Слід зазначити, що запланований ще 1933 р. друк перших томів Української радянської енциклопедії був заборонений радянською цензурою як націоналістичний і лише поява діаспорної «Енциклопедії українознавства» стимулювала розвиток цього значного проекту (у 1959 – 1965 рр. у Києві видано 17 томів енциклопедії за редакцією М. Бажана [6]). Українська радянська енциклопедія містила значну кількість гасел гірничої тематики та геології, здебільшого пов'язаних з Україною.

Переклад українською мовою російської десяти томної «Дитячої енциклопедії» (1961), яка в першому й другому томах розкривала розвиток наук про Землю, а в п'ятому – стисло торкалася питань гірничої техніки, також сприяв систематизації та популяризації гірничих і геологічних знань поміж шкільної молоді [7].

Серед видатних українських термінологічних і енциклопедичних здобутків радянського періоду слід зазначити вихід фундаментального «Мінералогічного словника» Є. Лазаренка та О. Винар (1975) і три томної «Української географічної енциклопедії» за редакцією О. Маринича (1989 – 1993). Таким чином, географічні й мінералогічні знання мали достатньо розвинену термінологічну систему й енциклопедичні опрацювання, проте чимало окремих геологічних питань і гірничі термінологія за-

лишалися недостатньо опрацьованими. Крім того, загальна кількість (за назвами й наборами) україномовних енциклопедичних, наукових і навчальних видань у галузі гірництва та геології не забезпечувала навіть нагальні освітні потреби (про перехід до широкого застосування української фахової мови в сфері науки й виробництва у 70 – 80-ті роки не йшлося взагалі).

Вже в перші роки становлення України як незалежної держави у 1990-х роках за наказами Міністерства освіти та Держстандарту на базі НУ «Львівська політехніка» був створений «Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології», який зробив багато корисного для розвитку й розповсюдження української фахової термінології, проте гірничий напрям не отримав необхідного забезпечення. Окремі роботи (підготовка словників, базових підручників) вели вчені Національного гірничого університету, Івано-Франківського університету нафти і газу, Донецького національного технічного університету, Криворізького національного університету, НДІ гірничої механіки імені М.М. Федорова та ін. [8 – 10], однак ці праці в своїй більшості не набули системного характеру й значного поширення, значна частина фахівців і студентів, особливо на сході країни, зберігала орієнтацію на російську термінологічну базу й навчальну літературу.

Окремо з цього ряду слід виділити добробки НДІ гірничої механіки імені М. М. Федорова, в якому під керівництвом і за авторством І.Г.Манця видано низку перекладних українсько-російських та російсько-українських словників.

Значними у 1990-х роках були і серійні роботи Української нафтогазової Академії (Харківська і Львівська авторські групи) та Української гірничої Академії (випуск багатотомної «Бібліотеки гірничого інженера» за редакцією В.Ф. Бизова). Значний внесок у створення національної гірничої терміно-

системи в окремих підгалузях зробили автори: В.С. Бойко та Р.С. Яремійчук – у нафтогазовій справі, В.І. Павлишин – у мінералогії, В.В. Мирний – у маркшейдерії.

Разом з тим, важливою причиною недостатніх темпів підготовки й впровадження україномовної літератури для вищої технічної школи (зокрема для гірничих спеціальностей) була відсутність системної термінологічної бази й новітніх знань енциклопедичного характеру.

Модернізація змісту вищої технічної освіти потребує сучасної термінологічної системи й оновленої інформаційної бази енциклопедичного рівня, яка охоплює широкий реєстр понять і термінів, що відображають гірництво й геологію як цілісний феномен, що розвивається. Здобутки науки й техніки повинні постійно та своєчасно входити в освітній простір, забезпечуючи «кругове навчання» (дослівний переклад терміну «енциклопедія»), тобто – системний широкий погляд на численні, пов'язані між собою галузі діяльності. Особливо це актуально для гірництва, де «коло наук» відрізняється надзвичайно великим розмаїттям і потребує акумуляції сучасних знань і досягнень.

Відповіддю на ці питання часу став віхід циклу праць «Гірничі енциклопедія»¹ [11 – 16], що включає 6 книг на 3832 сторінках формату А4, обсягом 658 друкованих аркушів, які складають два фундаментальних енциклопедичних видання:

1. **«Гірничий енциклопедичний словник» (ГЕС).** Донецьк: «Східний видавничий дім», тт. I – III. Том I – 2001 р., 512 с.; том II – 2002 р., 632 с.; том III – 2004 рік, 752 с. (загалом 1896 с.; 281,4 друк. арк.).

2. **«Мала гірничі енциклопедія» (МГЕ).** Том I – 2004 р., 640 с.; т. II – 2007 р., 652 с.; т. III – 2013 р., 644 с. – Донецьк: «Донбас» тт. I і II; «Східний видавничий дім» т. III (загалом 1936 с.; 371,2 друк. арк.).

¹Цикл праць «Гірничі енциклопедія» висунений Харківським національним університетом ім. В.Н. Каразіна на здобуття Державної премії України в галузі освіти.

Серед завдань Циклу праць зазначимо наступні:

– сприяння оновленню змісту гірничої й геологічної освіти та підвищенню якості навчальної й методичної літератури шляхом створення та застосування найбільш повної й сучасної енциклопедичної інформаційної системи;

– покращення доступу до іноземних освітніх і наукових джерел, розвиток понятійної комунікації між науковцями різних країн, уможливлення міжнародної уніфікації освітніх і наукових процесів у природничих і гірничотехнічних галузях шляхом адаптації створеної термінологічної бази даних до англійських, німецьких і російських аналогів (наведення покажчиків до кожного українського терміна);

– гуманітаризація гірничотехнічної освіти й сприяння єдності інженерних і гуманітарних знань завдяки насиченню Циклу праць численними матеріалами з історії гірництва й геологічної науки, геологічного та гірничого законодавства, охорони праці й охорони геологічного доквілля під час експлуатації надр;

відродження української фахової мови в галузі гірництва та геології завдяки використанню суто українських понять і термінів, урахуванню змін у реаліях мовної практики й науки в Україні.

Цикл «Гірнична енциклопедія» – це комплексна, міждисциплінарна праця, що систематизує знання у природничих науках про Землю, зокрема, геології, мінералогії, петрографії, гідрогеології, геохімії, геофізики, географії, екології; прикладних технічних науках з видобування та первинної переробки твердих, рідинних і газоподібних корисних копалин, шахтного та підземного будівництва, маркшейдерії та геодезії, а також показує сучасний стан та історію гірничо-геологічної науки й освіти в країнах світу. Крім того, у Циклі праць розкрито актуальні питання геологічного та гірничого законодавства, охорони праці й охорони геологічного доквілля при експлуатації надр. «Гірнична енциклопедія» не має вітчизняних аналогів і випереджає за кількі-

стю статей подібні видання слов'янськими мовами.

«Гірничий енциклопедичний словник» містить 12700, а «Мала гірнична енциклопедія» – 17350 термінологічних та номенклатурних одиниць (частина яких введена у мовний обіг вперше). Статті складаються зі слова-заголовка, після якого наводяться покажчики російською, англійською та німецькою мовами. Статті в стислій, зручній для користування формі вміщують найсучаснішу наукову й науково-технічну інформацію, висвітлюють різні аспекти геологічних наук, розвідки, видобування та первинної переробки корисних копалин, знайомлять з методами наукового пошуку й інженерного проектування, популяризують світові й українські досягнення в зазначених галузях. Цикл містить понад 1,5 тисячі ілюстрацій (рисуноків, схем, фотографій), чим суттєво покращує розуміння й засвоєння матеріалу. Авторський і редакційний колектив – це понад 100 провідних науковців і практиків у галузі гірництва з більше ніж 30 університетів, науково-дослідних інститутів, наукових спілок і організацій України, Польщі й Росії.

ГЕС і МГЕ об'єднані в спільний цикл праць «Гірнична енциклопедія», оскільки ГЕС (т. 1, 2) закладає основи термінологічної бази (стислі визначення, дефініції), що була значно збільшена й розвинена в енциклопедичні статті в МГЕ. Крім того, т. 3 ГЕС містить додаткові матеріали енциклопедичного характеру про країни, басейни, родовища, гірничі підприємства, компанії, інститути, університети, наглядові та громадські гірничі організації, які не потрапили до МГЕ. Таким чином обидва видання взаємопов'язані й суттєво доповнюють один одного.

Під час роботи автори дотримувалися інтегральних принципів термінотворення, коли проблема номінування того чи іншого поняття вирішувалася індивідуально – з використанням потенціалу української мови або шляхом інтерпретації вже готового терміна з іншої мови, звідки поняття запозичалося і вводилося в національний термі-

носистему (через транскрибування, прямий переклад, калькування). При цьому також враховувалися традиції використання гірничих термінів в Україні, їх походження, а також ареал розповсюдження гірничих термінів-синонімів в Україні та світі. У деяких випадках вівся складний пошук компромісів між прихильниками різних українських термінологічних систем.

При відборі рекомендованих гасел особливу увагу надано уніфікації та стандартизації термінів як у межах суто гірничої терміносистеми, так і на міжгалузевому рівні. Тлумачення термінів у ГЕС подано типовим на міжгалузевому рівні (з використанням досвіду його здійснення на різних мовах), але разом з тим забезпечено розуміння терміна у функціональному плані, можливостей творення похідних термінів і лексики, відповідності термінів духові та красі української мови, їх точності та стилістичної нейтральності.

Слід зазначити, що подання термінів чотирма мовами значною мірою допомагає під час вибору синонімів чи усталених словосполучень українською мовою, дає змогу як прямо, так і через мову-посередника простежити появу багатьох запозичень, переконує користувача в слушності рекомендацій щодо вперше поданих чи уточнених термінів. У цьому значною мірою полягає лексикографічний здобуток, завдяки чому ГЕС і МГЕ сприятимуть семантично точному і стилістично доречному вибору термінів, граматично та стилістично правильній сполучуваності термінів із іншими словами в реченні, недопущенню змішування під час використання близьких за сферою вживання, але не цілком семантично тотожних слів, розумінню буквального значення запозичень, рідковживаних термінів.

Не менш важливим завданням Циклу праць було узагальнити сучасні надбання науки і виробництва. Редакційній колегії потрібно було об'єднати найкращих фахівців, щоб наважитися уніфіковано й чітко викласти замалом не весь світовий обшир фахових питань з геології та гірництва у

обсязі шести томів. Студенту й викладачу неможливо буде відшукати якісь поняття або процеси галузевого характеру, які б не фігурували як гасла для статей або ж бодай не зустрілися в тексті. Статті стосовно найголовніших термінів, особливо найбільш актуальних, подано відповідно до сучасного стану наук про Землю та прикладних гірничих наук у розгорнутому довідниково-енциклопедичному вигляді (опис, наукове обґрунтування, математичний вираз, проектування, розрахунки, практичний досвід, фактичні результати).

В Україні видання аналогічного масштабу (за розміром, добором матеріалу, професійним рівнем) з'явилися вперше. Фаховий здобуток Циклу праць – його безумовна сучасність, насиченість новітньою інформацією, науковими й технологічними досягненнями останніх років.

Цикл праць «Гірнична енциклопедія» сьогодні активно використовується в кількох освітніх процесах:

1. Безпосередньо як навчальне видання при викладанні кількох десятків дисциплін для бакалаврів, спеціалістів і магістрів гірничих і геологічних спеціальностей.

2. Як базисне універсальне видання для підготовки підручників, посібників, курсів лекцій, навчально-методичної літератури в гірництві та суміжних галузях і науках, зокрема, геології, мінералогії, петрографії, гідрогеології, геохімії, геофізики, географії, екології, видобуванні та первинній переробці твердих, рідких і газоподібних корисних копалин, маркшейдерії та геодезії, шахтному та підземному будівництві, а також історії геологічної й гірничої науки та освіти.

3. Як розгалужена система сучасних знань для підвищення професійної кваліфікації викладачів гірничих, геологічних, екологічних та географічних дисциплін вищих навчальних закладів і як довідник для студентів.

4. Як ключ до англійської, німецької й російської термінологічних баз даних для покращення доступу до іноземних освітніх і наукових джерел, розвитку мобільності

студентів і освітян у рамках Болонського процесу, уможливлення міжнародної уніфікації освітніх і наукових процесів у природничих і гірничотехнічних галузях.

Підготовка і випуск друком циклу праць «Гірнична енциклопедія» дозволили створити нове покоління підручників і посібників для студентів вищих навчальних закладів за напрямками підготовки «Геологія» та «Гірництво», кількість яких вже наближається до 100, причому процес залучення ГЕС і МГЕ до опрацювання навчальної та наукової літератури постійно розширюється.

В Україні ГЕС і МГЕ знаходяться у вільному доступі на декількох інформаційних порталах, зокрема на престижному experts.in.ua

(<http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/gorE.pdf>), де вже зафіксовано декілька тисяч звернень, а також на безкоштовних сайтах загальноукраїнських та університетських інтернет-бібліотек, науково-освітніх та аналітичних порталів, зокрема:

<http://ruthenia.info/>, <http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/handle/123456789/879> та ін.

Це дозволяє забезпечити інформаційну електронну базу для дистанційного навчання й активно використовувати електронний ресурс в освітніх процесах.

На сторінках українського сектора Вікіпедії виконано освітньо-інформаційний експеримент – виставлено понад 15 000 статей з циклу праць «Гірнична енциклопедія», що завдяки їх високій науковій якості, доступності, безкоштовності забезпечило з усіх майже 300 мовних розділів Вікіпедії максимальне розкриття саме українською мовою тем: «Гірництво», «Гірнична промисловість країн світу», «Корисні копалини країн світу», «Історія освоєння корисних копалин країн світу», «Геологія і гідрогеологія країн світу» та ін. Таким чином, завдяки імплантації статей «Гірничої енциклопедії» до Вікіпедії значно підвищились можливості дистанційного навчання українського студента-гірника.

МГЕ виставлена на польському гірничому порталі teberia.pl, який є одним з

найбільш авторитетних гірничих сайтів Європейського Союзу, що сприяє авторитету української гірничої освіти і науки.

Проект «Гірнична енциклопедія» – піонерська робота, яка передбачала підготовку і видання низки похідних видань (дочірні проекти), які знаходились у взаємодії з основним проектом «Малої гірничої енциклопедії» й розвивали окремі напрями гірничих знань і технологій. Авторським колективом у межах Циклу «Гірнична енциклопедія» станом на 2014 р. підготовлено та видано:

1. *Підручники й навчальні посібники з грифом МОН України:*

- Основи хімії і фізики горючих копалин: підручн. / [Саранчук В.І., Ілляшов М.О., Ошовський В.В., Білецький В.С.] – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 640 с.

- Технологія підземної розробки пластових родовищ корисних копалин: підручн. / [Бондаренко В.І., Кузьменко О.М., Грядущий Ю.Б. та ін.]. – Д.: НГУ, 2009. – 327 с.

- Гайко Г.І. Історія гірництва: підручн. / Г.І. Гайко, В.С. Білецький. – Київ-Алчевськ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», видавництво «ЛАДО» ДонДТУ, 2013. – 542 с.

- Організація та планування очисних і підготовчих робіт: підручн. / [Бондаренко В.І., Ілляшов М.О., Руденко М.К., Саллі С.В.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2012. – 334 с.

- Бондаренко В.І. Теорія управління состоянием массива горных пород: учебн. / Бондаренко В.І., Ілляшов М.А., Руденко Н.К. – Д.: ЛізуновПрес, 2012. – 320 с.

- Смирнов В.О. Проектування збагачувальних фабрик: навч. посібн. / В.О. Смирнов, В.С. Білецький. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 296 с.

- Білецький В.С. Технологія збагачення корисних копалин: навч. посібн. / В.О. Смирнов, В.С. Білецький. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – 272 с. (друге видання – 2009 р.).

- Суярко В.Г. Гідрогеохімія (геохімія підземних вод): навч. посібн. / В.Г. Суярко,

К.О. Безрук. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 112 с.

• Суярко В.Г. Загальна та нафтогазова геологія: навч. посібн. / В.Г. Суярко, О.О. Сердюкова, В.В. Сухов. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – 212 с.

• Технологический регламент крепления и охраны выемочных выработок на пологих пластах Донбасса: науч.-практ. пособ. / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А. и др.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2013. – 108 с.

2. Монографії:

• Білецький В.С. Моделювання процесів збагачення корисних копалин: монографія / В.С. Білецький, В.О. Смирнов. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2013. – 304 с.

• Геомеханика взаимодействия рамной и анкерной крепей в единой грузонесущей системе: монографія / [Бондаренко В.И., Черднеченко Ю.Я., Ковалевская И.А. и др.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2010. – 174 с.

• Развитие научных основ повышения устойчивости горных выработок шахт Западного Донбасса: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Мартовицкий А.В., Черватюк В.Г.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2010. – 340 с

• Суярко В.Г. Структурно-геохімічні критерії прогнозування скупчень вуглеводнів / Суярко В.Г., Загітко В.М., Лисиченко Г.В. – К.: Вид-во НАН України, 2010. – 84 с.

• Сергеев П.В. Селективна флокуляція вугільних шламів органічними реагентами: монографія / П.В. Сергеев, В.С. Білецький. – Донецьк: Східний видавничий дім, Донецьке відділення Наукового товариства ім. Т. Шевченка, «Редакція гірничої енциклопедії», 2010. – 240 с.

• Методы расчета перемещений и упрочнения приконтурных пород горных выработок шахт Западного Донбасса: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А. и др.]. – Д.: ТОВ «Підприємство «Дріант», 2010. – 328 с.

• Білецький В.С. Хронологія гірництва в країнах світу / В.С. Білецький, Г.І. Гай-

ко. – Донецьк: Донецьке відділення Наукового товариства ім. Т. Шевченка, «Редакція гірничої енциклопедії», 2006. – 224 с.

• Гайко Г. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії): монографія / [Гайко Г., Білецький В., Мікось Т., Хмура Я.]. – Донецьк: Донецьке відділення Наукового товариства ім. Т. Шевченка, «Редакція гірничої енциклопедії», 2009. – 296 с.

• Экспериментальные исследования устойчивости повторно используемых выемочных выработок: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А. и др.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2012. – 426 с.

• Геомеханика нагружения крепи очистных и подготовительных выработок в слоистом массиве слабых пород: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А., Черватюк В.Г.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2012. – 233 с.

• Безрук К.О. Геохімія ртуті у підземних водах геологічних структур Донецької складчастої споруди / Безрук К.О., Лисиченко Г.В., Суярко В.Г. – К.: Вид-во НАН України, 2013. – 130 с.

• Аналитико-экспериментальные исследования повышения устойчивости выемочных выработок и расчет параметров крепежной системы: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А., Снигур В.Г.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2013. – 178 с.

• Экспериментальные исследования пучения пород почвы подготовительных выработок на пологих пластах Донбасса: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А., Снигур В.Г.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2014. – 224 с.

• Геомеханика нагружения и расчет параметров крепежной и охранной систем подготовительных выработок шахт Западного Донбасса: монографія / [Бондаренко В.И., Ковалевская И.А., Симанович Г.А. и др.]. – Д.: ЛізуновПрес, 2014. – 228 с.

3. Словники:

• Словник-довідник з нафти і газу / В.С. Бойко, Р.В. Бойко // Тлумачно-

термінологічний словник-довідник з нафти і газу. – К.: Міжнародна економічна фундація. Тт. 1 – 2, 2004 – 2006 рр. 560 + 800 с.

• Маценко Г., Білецький В., Шендрік Т. Короткий словник з петрографії вугілля. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. – 74 с.

• Російсько-український словник із техногенної безпеки та екології / І. Г. Манець, В.С. Білецький, Ю.П. Ященко. – Донецьк: Донбас, 2004. – 576 с.

• Русско-украинский словарь по горному делу / И.Г. Манец, В.М. Кравченко В.М.; под ред. Б.А. Грядущего. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД». – 870 с.

ВИСНОВКИ

Українська гірничча термінологія має давні витoki, однак, її розвиток протікав складно, що обумовлювалося історичними процесами націєтворення і державотворення. Завдання створення системних гірничих словників і Гірничої енциклопедії, які увінчують процес формування національної терміносистеми у гірничій галузі, виконано тільки в незалежній Українській державі в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник геологічної термінології [укл. П. Тутковський]. – К.: Державне видавництво України, 1923. – 172 с.

2. Словник технічної термінології. Мірництво [укл. Ю. Трихвиль, І. Зубков]. – Київ-Харків: Державне видавництво України, 1930. – 168 с.

3. Словник гірничої термінології [укл. П. Василенко, І. Шелудько]. – Харків: Радянська школа, 1931. – 160 с.

4. Російсько-український гірничий словник [укл. О.А. Ковшуля, М.З. Гармаш, М.С. Зільбан]. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – 272 с.

5. Енциклопедія українознавства в 11 т. / За ред. В. Кубійовича. – Львів: НТШ, 1993-2001 (репринтне відтворення видання 1955 – 1984 р.).

6. Українська Радянська Енциклопедія в 17 т. / За ред. М.П. Бажана. – Київ: Видавництво АН УРСР, 1959-1965.

7. Дитяча енциклопедія в 10 т.: Пер. з рос./ Ред. Благий Д.Д., Варсанов'єва В.А. та ін. – Київ: Радянська школа, 1961 – 1965.

8. Короткий гірничий словник. – Д. – К.: ДГП. – Інститут системних досліджень, 1993. – 212 с.

9. Тлумачний гірничий словник / В.С. Білецький, К.Ф. Сапичкий, Б. С. Панов [та ін.]; за заг. ред. В. С. Білецького; ДонДТУ, Донец. вид-ня Наук. т-ва ім. Т.Г. Шевченка. – Донецьк: Новий світ – 1998. – 446 с.

10. Бойко В.С. Тлумачно-термінологічний словник-

довідник з нафти і газу / В.С. Бойко, Р.В. Бойко. – Тт. 1-2, 2004 – 2006 рр. 560 + 800 с.

11. Гірничий енциклопедичний словник. Т.І. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – 512 с.

12. Гірничий енциклопедичний словник. Т.ІІ. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2002. – 632 с.

13. Гірничий енциклопедичний словник. Т.ІІІ. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – 752 с.

14. Мала гірничча енциклопедія. Т.І. / за ред. В.С. Білецького. – Донецьк: Донбас, 2004. – 640 с.

15. Мала гірничча енциклопедія. Т.ІІ. / за ред. В.С. Білецького. – Донецьк: Донбас, 2007. – 652 с.

16. Мала гірничча енциклопедія. Т.ІІІ. / за ред. В.С. Білецького. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2013. – 644 с.

ПРО АВТОРІВ

Білецький Володимир Стефанович – д.т.н., професор, завідувач кафедри нафтових і газових промислів Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Бондаренко Володимир Ілліч – д.т.н., професор, завідувач кафедри підземної розробки родовищ Національного гірничого університету.

Гайко Геннадій Іванович – д.т.н, професор кафедри геобудівництва та гірничих технологій НТУУ «Київський політехнічний інститут».